

Економка

Янко Єсенський

Новела

Переклад: Ганна Пашко

Панна Даринка Фіалкова, підстаркувата економка в свого двоюрідного брата, старого парубка інженера Сигоня, прокинулася дуже рано. Накинула смугасту сукню через голову з розкошланими, рідкими сивими патлами й кіскою до плечей, і так, як була, — в брудному халаті з подертим рукавом, у зимових капцях на босу ногу, — вийшла з кімнати.

Її збудило зі сну квоктання.

— Знов ота стара дурепа квокче, — бурмотіла вона собі під ніс, — щойно виплодила сусідських курчат — і ось тобі маєш! Аби я підсипала їй яєчок з двадцяттеро... Знову квокче...

Вона стала біля штахет і поглянула, що то воно коїться.

На подвір'ї справді длубала землю велика червона квочка з чубом і бакенбардами. Вона квапливо роззиралася навсібіч, кидала вічком праворуч і ліворуч, ніби скликала курчат, щоби почастувати їх знайденим зернятком.

Даринка усміхнулася. Помітила, спритно рахуючи подумки, що курчат більше, ніж мало бути, й що поміж ними є й рябенькі... Восьмеро рябеньких курчат... Таких вона не мала. То сусідські. Сусідка має рябих... А Даринчині — білі, червонясті й чорні... Вона придивилася уважніше.

"А й справді, сусідчині, — подумала панна Даринка. — Сьогодні з самого ранку до мене всміхнулося щастя".

Вона завбачливо пригнулася, підкасала поділ сукні й поволеньки, обережно махаючи ним, загнала курчат до дровітні. Причинила двері і, потішена, вийшла з двору.

Серце їй сповнилося якоїсь ніжності до цієї квочки.

"Яка це чудова квочка, — думала вона, — я не продала б її навіть за два дукати. Привела мені вісьмох курчат — задарма. Яка вона завзята, і коли сидить, і коли не сидить... Коли сидить — то ніби заклята. Не звабиш її навіть наймаснішим хрущем. Коли квокче — то квокче. Вона й тридцять яєць прикриє — така велика. А яка сумлінна! Не б'ється дзьобом, не стрибає в обличчя. Дається в руки, але свої яєчка навіть од теляти захистила б. Не треба їй дзьоба відстригати — вона й не торкнеться яєчок, не повипиває, не те, що інші квочки. Не треба її обпоювати, аби сиділа. Не треба у воду мочати, аби перестала квоктати..."

Усі добрі властивості цього скарбу пригадала панночка Даринка.

Поклала собі, що вже нікому цю квочку не позичить. Ніхто за це їй нічого не дасть, ніхто спасибі не скаже — хіба що тільки сама вона щось візьме. Ось і в сусідки квочка була аж два місяці, а хіба ж та подумала чимось віддячити? Де ж пак! Коли б не оці восьмеро курчат, то було б на дурницю...

У столярні прогуло шість гудків. Убога бічна вуличка, де мешкав інженер Сигонь, була ще безлюдна й тиха. Великий сад навпроти, по той бік дороги, почав оживлятися голосами птахів. Сонце ще не підбилося над стріхою стодоли, з-за якої воно сходило цього тижня, і тому вуличка лежала в тіні. Проте верховіття слив і грушок уже купалося в світлі, і на сонячний годинник на високому мурі садового будинку вже падала тінь від залізної стрілки. У сусідів завіси були ще опущені. Там спали.

Економка підійшла до брами, що вела на вуличку. Прочинила хвіртку й поглянула, чи не видно кого. Потім наважилася визирнути. Перебігла очима усю вулицю й повернулася назад. Бо ще хто побачить її отаку. Їй було б соромно. Даринка зайшла ще у садок за будинком. Походила там трішки, але змерзла, та й старий Сигонь відчинив уже вікна в спальні — знак, що він прокинувся. Треба послати йому кухоль молока.

Хай йому грець, які меткі очі мають жінки. Лише якусь мить була Даринка на вулиці, а її таки побачила сусідка, що жила праворуч од них, — пані лісничиха, вельмишановна Едіта Жибренкова.

У червоному халаті, запнена білою хустинкою, вона саме хотіла розчинити вікно в канцелярії, коли раптом уздріла Даринку, котра визирала на вулицю, мов та сорока. Пані Едіта встигла помітити і зимові Даринчині капці, і подертий рукав, і кіску.

"Чого це вона никає отак спозарання? І не сором їй отак виходити", — майнула їй думка. І папі Едіта відчула: щось скоїлося. Та й не дивно — адже їй наснилася риба. А це означає халепу.

Пані Едіта натисла на гудзик дзвінка, щоб викликати служницю.

За хвилину ввійшла дрібненька сільська повновида дівчина. Вона була боса й тримала в руках глечик для молока.

Дівчина, весело розмахуючи глечиком, стала перед панією.

— Поглянь, чи в нас нічого не пропало. Гарненько подивись на подвір'ї, у саду, перед будинком... По молоко підеш згодом.

Дівчина крутнулася, залопотіла босими ногами й побігла. Глечик дзенькав у її руці.

Пані лісничиха передчувала, що скоїлося якесь лихо. Окрім того, що наснилася їй риба, її налякало ще й те, що з самого ранку вона побачила стару бабу. А це навіть гірше, аніж зустріти попа. Ота економка, ота Даринка, люба привітна панійка, уже давно здавалася їй підозрілою... Адже відомо, що Даринка була не така економка, як інші. Платні вона не брала, не наймалася, а просто з родинних почуттів до двоюрідного брата, старого парубка Сигоня, стала йому економкою. Вона була з доброї родини. Вміла писати й читати, розмовляла і по-німецьки, і по-мадьярськи, носила великі капелюхи зі страусовим пір'ям, вузькі сукні та ридикюль на ланцюжку, їй казали "цілую ручки". Мала доступ до товариства. Аптекарі, Корітніцькі, Лабужанська, адвокатша Стейнка... Усе це пристойне товариство... Але правди ніде діти — нещодавно від десяти колод, що лежали звечора на подвір'ї, ранком лишилося тільки п'ять. Огорожа мурована довкола, усе позамикане, лише од сусідів низенький штахет... Або ж отой котел для прання... Наче крізь землю запався. А минулої середи, тільки-но випустила на подвір'я куплену гуску, — гуска зникла... Позичила Даринці нову-

новісіньку сапу. Даринка тримала ту сапу два тижні, а коли по сапу прийшли вже вчетверте, то хотіла повернути стару, криву, розхитану, іржаву, з руків'ям поламаним і трухлявим...

"Усе підозріле, — міркувала пані Едіта. — Але як їй скажеш? Адже вона інтелігентка. Як аптекарша, як Стейнка або як я".

Мала служниця повернулася.

— Восьмеро рябих курчат у нас зникло, — з плачем доповіла вона.

— Курчат? — перепитала ошелешена пані Едіта.

— Курчат, — потвердила служниця. — Геть увесь двір і весь сад я обнишпорила. Ніде немає. Ані в пивниці, ані на вулиці... Як тої гуски в середу.

— Йди попитай у сусідів! — закричала вкрай розгнівана пані лісничиха.

Дівчина голосно заплакала.

— Не скигли! — гримнула пані. — Гайда! Та хутко мені! Нічого не можеш доглянути, ледащо! Як не знайдеш курчат, вирахую з твоєї платні.

Пані Едіта вхопила прес-пап'є і грюкнула ним по письмовому столі. Чорнильниця підскочила і перекинулася. Чорнило розлилося по зеленому сукні. Перелякана дівчина вибігла з кімнати, а господиня, нарікаючи, почала ходити од вікна до груби, від груби до вікна.

— Свинство, свинство, свинство! Скандал, скандал, скандал! — люто вигукувала вона. — Адже це знущання, знущання, знущання! І це все ота стара шуліка... Хай би вже три, але всі восьмеро, всі восьмеро! Ах ти ж паскудо, негіднице!

Находившись доволі поміж вікном та грубою, пані Едіта перейшла лаятися у спальню до чоловіка. Чоловік іще спав. З-під перини стирчав його гострий червоний ніс. Але двері хряпнули так гучно, що пан Жибренка миттю сів і, навіть не протерши очей, вирячив їх на пані лісничиху.

— Що це коїться? — скрикнув пап Жибренка сердито. — Будинок падає, чи землетрус стався?

— Усі наші курчата зникли! — вигукнула лісничиха і, ставши перед ліжком, чекала, що на це скаже чоловік.

— Наші? — запитав той.

— А то чиї ж?

— Так вам і треба, — сказав пан Жибренка. — Нічого не можете доглянути.

Він опустив ноги на підлогу.

— Та невже ж нам вартувати кожне курча?

— То, може, я вартуватиму, га?

— Це ти в усьому винен, бо наймаєш помешкання аж на околиці містечка, де самі цигани та злодії... Ота відьма сусідська цупить, мов сорока...

Жибренка вже хотів був розгніватися, почувши, що то через нього, власне, зникли курчата. Він уже навіть нахилився, щоб узяти пантофлю, ляснути нею по ліжку й крикнути, аби було тихо, коли раптом почув про якусь "відьму сусідську".

— Геть усе цупить, — вела далі дружина.

- Хто це?
- Сусідка.
- Даринка?
- Даринка, з якою ти годинами патякаєш через штахет у саду.
- Даринка? — запитав Жибренка ще раз, але вже не сердито.
- Даринка. Панночка Даринка. Можеш їй сказати "цілую ручки". Злодюжка!
- Припни язика! Маєш докази?
- Не маю, але знаю.
- Тоді мовчи.

Він спокійно натягнув штани, підійшов до умивальника, намочив у воді руки, нахилився і заходився мити обличчя, пирскаючи водою на всі боки.

Пані Жибренкова відступила на три кроки й поглянула на міцну червону чоловікову шию. Вона подумала, що він каже правду. Треба мати докази. Не маючи доказів, нічого не можна казати... Та вона їх матиме будь-що. Вона запроторить ту злодюжку до в'язниці. Хай там провчать оте старе страховисько.

Пані Жибренкова пішла готувати сніданок.

Курчата не знайшлися. Дівчина повернулася й розповіла, що вона заходила й до панночки, але там на неї нагримали і не дозволили зазирнути ані до курника, ані до дровітні.

"Не дозволила зазирнути ані до курника, ані до дровітні, — подумала собі лісничиха. — Це перший доказ".

- А там щось пищало, нібито наше.
- Пищало? Другий доказ.
- Їхні курчата були надворі.
- Її були надворі, а мої пищали замкнені. Третій доказ. Божуся, що вони там.

Пізно ввечері, коли в сусідів уже спали, пані лісничиха зі служницею вирушили в розвідку. Дівчина перелізла через штахет. Пані лісничиха подала їй ліхтар. Довго шукала служниця на подвір'ї, поміж дровами, за хлівом, здіймала ліхтар угору — чи немає курчат на деревах. Зазирала крізь шпарини і до дровітні, покликала, постукала по дошках, але не знайшла нічого. Рябих не було — самі білі, червонясті та чорні. Вона повернулась і зашептала:

— Рябих немає.

— Це їх ніч приховала. Там вони. Напевно там. Голову дала б на відруб, але доказів немає... Ходімо спати.

Зрештою, курчата були, курчата будуть... Пані Жибренкова на третій день заспокоїлася. Вона була б забула про цю пригоду, коли б у неї не зникла цілком новановісінька щітка. Тільки поставила вона щітку біля огорожі — щітка подалась у мандри. Жибренкова знову пригадала все, що в неї зникло: п'ять колод, котел, гуска, курчата... Вона повинна викрити злодія. Повинна, хоч би той злодій під землю заховався... Але настав час прати білизну, і вона забула про свій намір.

Аж тут сам лісничий узявся до цієї справи.

До свого дня народження він купив у Міхала Конти, мілітського голови, вгодоване маленьке біле поросятко. Хотів, щоб його засмажили на вечерю, на яку він запросив двох своїх найщиріших друзів — ветеринара Туляка та радника Ожиковича з Обнецовець.

Друзі пообіцяли прийти.

— На поросятнику я й з Америки приїхав би, — сказав Туляк.

— Глядіть тільки — краще не обіцяти, як слова не держати, — відповів Жибренка, тішачись наперед з вечері в доброму товаристві.

Але гадав він так, а вийшло інак.

Друзі прийшли. Вечеря була розкішна! Гуска, каплун, молоком годований, смажена форель... Пиво було наче нектар. Жибренка частував наїдками, наливав у келихи. Настрій був чудовий.

— Їж на здоров'ячко, — припрошував лісничий Туляка, — їж на здоров'ячко каплуна, але попереджаю: маємо ще й поросятнику.

Туляк, котрий уминав, аж за вухами лящало, був у захваті.

— Порос-с-ятинка! — вигукнув він захоплено, і на його обличчі розквітла блаженна усмішка. — Дякую, друже, почекаю на поросятнику. Брате мій дорогий, за поросятинку я дам собі око вийняти.

Він здійняв над головою п'ястук і заспівав хрипким голосом на мелодію бравурного маршу:

— Поросятина! Поросятинка!..

Господиня почервоніла і збентежилася.

— Поросятка не буде, — тихо мовила вона, — вкрали його... Не буде поросятка... Скуштуйте, будь ласка, каплуна.

Жибренка підхопився так прудко, аж стілець, на якому він сидів, одлетів до дверей.

— Порося, кажеш, порося зникло? — запитав він, прикипівши очима до обличчя дружини.

— Воно випадком вибігло, і ми його ніде вже не знайшли, — відповіла дружина самовіддано.

— Це фатально, — озвався Ожикович.

— Я цього так не залишу, — сказав господар, схаменувшись, що має гостей і тому не може влаштовувати сцену та лаятися, як звичайно. Він знову притяг стільця і сів до столу. Налляв вина до Тулякового келиха й припросив гостей призволятися.

Туляк, підчепивши виделкою стегенце на мисці, знову заспівав на ту ж саму мелодію:

— Зникло порося, зникло порося.

Вечеря тривала. Подавали ще сир, овочі, чорну каву, коньяк, але господар був уже не в гуморі. Він став замислений, роздратований. Близько полуночі гості пішли.

— То ти гадаєш, що то Даринка? — запитав він у своєї дружини, проводивши гостей і повернувшись до їдальні.

— Руку дам собі відтяти, — сказала дружина.

- Гаразд.
- Що ти хочеш робити?
- Ще не знаю... Але ти певна, що то Даринка?
- Присягаюся життям.
- Гаразд.

Другого дня Жибренка звелів бубняреві оголосити, що на подвір'ї у Сигоня, інженера, знайшлося порося. Хто згубив те порося, хай прийде до Сигоня о будь-якій порі. Сигонь негайно віддасть порося.

Жибренка звелів, щоб на вуличці, де мешкає пан інженер, бубняр бубнив трохи довше і трохи гучніше вигукував оголошення.

— Ось вам дві монети. Промочіть собі горло, — сказав він бубняреві, даючи за оголошення вдвічі більше, ніж звичайно.

— За дорученням пана Сигоня, — додав він, — який уповноважив мене на це.

— Зроблю, як волієте, — відповів бубняр.

Жибренка гадав, що, відгукнувшись на оголошення, він просто прийде на подвір'я до пана інженера і забере своє порося. Проте бубнування мало цілком несподіваний наслідок, і пан лісничий тільки випадково дістав своє порося.

Жибренка саме ладнався лягти по обіді на канапу й здрімати з півгодинки, коли це раптом його дружина розчахнула двері й гукнула, аби йшов подивитися, що діється у сусідів. Він вийшов роздратований, що порушили його спочинок, але одразу ж розвеселився. З їхнього подвір'я було цілком добре видно крізь штахет увесь Сигонів двір і ті вікна, що виходили в сад. Вікна були розчинені, і все було чутно.

— Ти, старий шкворню, — верещала Даринка, вже геть захрипла, — чого тицяєш писка до моїх справ... Чи ти дав мені хоч коли якого крейцара? Я тобі покажу, як бубнувати, песиголовцю. Хто тобі звелів? Ах ти, старе луб'я... Що тобі до мого поросяти... Я маю мовчати? Селюк нікчемний! Люцифер... Лютеранин... Антихрист... Я маю йти геть?... Та це ти вилетиш звідси, як оце...

У вікно вилетіла люлька. Вона окреслила дугу й шубовснула в калюжу. Зашипіла. Мабуть, Даринка вихопила люльку в Сигоня з рота й швиргнула у вікно.

— Я вилечу? Ти вилетиш, як оце...

Вилетіла турецька шапочка з китицею. Вона опустилася на дровітню.

Чути було гуркіт, шурхіт і ляскотню, наче вибивали килим.

За хвилину вилетіла велика жовта шерстяна хустка. Вона покружляла в повітрі й повисла на яблуневій гілці. Слідом за хусткою вилетів капелюх зі страусовим пір'ям і, наче який екзотичний птах, сів на гілля. За капелюхом вилетіла сама Даринка. Бліда, із спотвореним жахом обличчям, вона з'явилася у вікні й скочила додола, відчайдушно волаючи:

— Ой, я нещасна!.. Ой, я нещасна!..

За нею посипалися сукні, жакетки, скриньки, щітки, пальта, мережива, панчохи, пляшечки та слоїки і насамкінець упала ціла валіза, одбивши шмат тиньку з виступу під вікном.

— Ой, я нещасна! — репетувала панночка. — Де та ковінька, якою я тебе уб'ю, падлюко, негіднику, одоробало нікчемне!

Накульгуючи, вона побралася до дровітні, мабуть, по оту ковіньку. Даринка прочинила двері — і з дровітні вихопилося надвір маленьке біле гладеньке поросятко. Воно весело закувікало, підстрибнуло, майнуло подвір'ям і крізь одчинену браму вискочило на вулицю.

— Це воно! — вигукнув Жибренка.

— Геть звідси, миршавко! — кричала панночка Даринка услід поросяті.

— Інші матимуть поросятину, а не ти, ненажеро... Адже ж це я тільки заради тебе, ледащо невдячне!

І насварилася кулаком у вікно.

Потім було чути, як вона сопе, шукаючи ковіньку.